

KOJI JE SMISAO JAVNIH SAMORECENZIJA? KOMENTAR UZ DVA PRILOGA SAMOKRITICI DRUŠTVENIH ZNANSTVENIKA

Krešimir Petković <https://orcid.org/0000-0003-3319-1838>

Fakultet političkih znanosti
Sveučilište u Zagrebu

E-mail: kresimir.petkovic@fpzg.hr

Urednička bilješka
Zaprimljeno: 21. 11. 2022.

Kritika je sastavni dio racionalnog procesa napretka prema potpunijoj i preciznijoj spoznaji. Posljedično tome, ona subjektima donosi mogućnosti za bolje i učinkovitije djelovanje na pojedinačnoj i kolektivnoj razini. Postavke prosvjetiteljskog svjetonazora obuhvaćaju viziju napretka znanosti kao kolektivnog procesa otvorenog nagađanja i opovrgavanja ili barem progresivnog djelovanja unutar određene paradigme do njezina iscrpljivanja i prevladavanja.

Premda se društvene znanosti ponekad čine kulturno omeđenima i politički uvjetovanima kontekstualnim vrednovanjima kojima nedostaje paradigmatički status, navedene postavke načelno vrijede i za njih. To se ponekad naziva pozitivizmom – načelnim jedinstvom metode prirodnih i društvenih znanosti. Stoga su društveni znanstvenici, kao i oni prirodni, običajno i institucionalno izloženi kritici svojih teza: na znanstvenim skupovima, u akademskoj i široj javnosti ili pak kroz procese anonimnog recenziranja njihovih članaka i knjiga. Kritika dolazi od drugih, ponekad dobronamjernih, ponekad manje dobronamjernih kolega, ali u široj slici, bez sumnje vođenih naznačenom vizijom znanstvenog i povijesnog napretka.

Zadržavajući viziju napretka i važnosti kritike, odlučili smo donekle obrnuti te uvriježene postavke i ovom prigodom objaviti dva teksta u pomalo neobičnom žanru samokritike društvenih znanstvenika. To se isprva čini pomalo skandaloznim, barem u liberalnoj viziji politike, ali i znanosti. Politički i ekonomski liberalizam preferirat će, nasuprot svevidećem filozofu-kralju, razdvajanje točaka analize i odlučivanja u niz otoka koji čine pluralistički rajski arhipelag suprotstavljenih samoljubivih subjekata koji se međusobno natječu po pravilima igre. Poštivanjem procedure polako dolazimo do većeg dobra za sve pa je rezultat opći boljitak. Dovoljno je čitati Hayeka, Poppera ili pak ranoga Lindbloma da se teorijski zaokruži slika takvoga društvenog poretka. U sferi znanosti, to bi značilo da iznosimo teze koje drugi zainteresirani kritiziraju i obrnuto, a znanost kao još jedno od liberalnih općih dobara u cjelini napreduje kroz spontanu interakciju slobodnih autora i kritičara, djelovanjem famozne nevidljive ruke.

Međutim, zašto znanstvenici ne bi ponekad kritizirali same sebe, bili vlastita javna znanstvena inkvizicija u samorecenzijskom *autodafe particolare*? I sam Popper, poput kakvoga puritanca, traži da budemo najstroži upravo prema sebi, odno-

sno prema vlastitim teorijama, nastojeći ih opovrgnuti kako god možemo. Čak i ako su negativni navodi bibliometrijska valuta u svijetu mjerenja utjecaja znanstvene industrije kao dijela kulturne industrije i ideoloških aparata politike – ako nam čitatelji dozvole da na tren zakoračimo u paradigmu koja je nešto skeptičnija prema liberalnom prosvjetiteljstvu – samokritika ne treba nužno biti primjer sukoba interesa. Nekad doista vidimo svoje greške bolje od drugih pa zašto to ne bismo i rekli? Ako smo, eto, bili dio kulturne industrije i interpelirani u politički poredak, zašto samokritikom ne bi pokušali redefinirati svoju poziciju?

Samokritiku ne treba, dakle, shvatiti kao neku vrstu političkog priznanja vlastite krivnje, tipičnu za totalitarizme kojima je najvažnije slomiti prkosnog subjekta koji još razlikuje istinu i laž što sa sobom nosi i rizik da tu razliku iskaže i područje legitimnost poretka. (Samo)kažnjavanje je ponekad javno baš kao u Kulturnoj revoluciji – logika maoizma je takva – nasuprot klasičnijem staljinističkom stilu čizme koja u nekom mračnom isljedničkom podrumu može zauvijek gaziti ljudsko lice. Međutim, čini se da se laž gomila na laž, bez obzira tko je izgovarao, niti se može oduzeti ideološka i politička dimenzija diskursu društvenih znanosti, što ih čini izvorom političke opasnosti. No, jednako tako, javno ispravljanje vlastitih grešaka ne mora voditi dublje u političku laž nego nas može približiti istini pa onda i napretku. Dakle, pomalo skeptični prihvaćamo rizik, ostajući zasad u komotnim liberalnim okvirima.

No ako nisu posrijedi Španjolska inkvizicija, Mao ili Orwell, pa ni Adorno ili Althusser, je li možda posrijedi sramežljivo naznačeni Bourdieu? Ne stječu li znanstvenici, posipajući se teatralno recenzijskim pepelom, sumnjiv simbolički profit, glumeći zakašnjele zaokrete u misli, tipične za velikane filozofije s kulturnim sljedbama? Bez sumnje, znanstveno polje podliježe logici simboličkog kapitala, no koje god bile političke, psihološke, sociološke, citatološke i ostale konotacije, uzroci i posljedice ovoga manevra javne samokritike, o kojima čitatelji mogu nastaviti razmišljati, činjenica je da ovdje prezentiramo znanstvenike koji recenziraju sami sebe. Ne treba ići predaleko. Malo Milla dostajat će da se postupak legitimira: jednom kad su izrečeni, objavljeni argumenti stoje ili padaju pred sudom javnosti. Njihov epistemološki status i eventualna politička posljedica ne ovise o namjeri, odnosno logički su od nje razdvojeni. Kao što autor nije gospodar svojega djela, nije ni gospodar svoje samokritike. Isto vrijedi i za ovdje ponuđene samorecenzije.

Recenziranje samorecenzija? Ne bi li na kraju valjalo utvrditi jesu li možda autori plagirali negativne anonimne recenzije svojih *double blind peer review* kolega i jesu li samorecenzije dovoljno kvalitetne da ih se objavi? To bi ipak bilo previše. Prilozi nisu recenzirani. Recenzirati ih značilo bi da smo polako krenuli stazom beskonačnog regresa jer bi i recenzije recenzija zahtijevale recenzije. To bi ipak bilo previše zabavno, kao u kakvoj Borgesovoj priči.

Na kraju, na pitanje je li se bolje kritizirati sam ili neka to i dalje čine drugi možda je teže načelno odgovoriti nego kada se suočimo s konkretnim primjerima samorecenzijske prakse. Čitatelji eseja *Samorefleksija geoepistemologije* i *Djeca u vremenu* imaju priliku procijeniti kako je to pošlo za rukom našim oglednim autorskim dvojcima, odnosno koliko su uspješno kormilarili – da se poslužimo levstrosovskom metaforom iz analize mitova – između precjenjivanja i podcjenjivanja vlastita rada. Iako pisani u različitim i (izuzev u minucioznosti) jedva usporedivim žanrovima, naime fukoovske analitike prostora i kvantitativističkih studija biračkog ponašanja,

jedino je sigurno: oba su osvrta na svoj način relevantna i inovativna za promišljanje političkoga kojim se bavi politička znanost. Iza površinskog vela autoreferentnosti i hermetičnosti, sugeriraju se precizniji putevi spoznaje o odnosu politike i prostora te o urastanju mladih u političko, pridonoseći pritom i izoštravanju i problematizaciji praksi upravljanja u akademskoj zajednici kroz njezine uvriježene dispozitive moći i znanja.

